

 centrum adiktologie
 PSYCHIATRICKÉ KLINIKY
 1. LF A VFN
 UNIVERZITA KARLOVA
 V PRAZE

Užívání drog vs. koncept sociální deviace

Mgr. Josef Radimecký, MSc.
 Seminář 7 – Základy sociologie
 1. ročník studia adiktologie

 Struktura semináře

- Prezentace – sociální deviace
- Diskuse

strana 2 sociální deviace © Centrum adiktologie 24/5/07

 Cíle semináře

Představit a diskutovat:

- Pojmy sociální deviace, sociální normy, sankce
- Normativní vs. relativistický pohled
- Důvody, proč lidé užívají drogy
- Základní sociální teorie sociální deviace a jejich uplatnění ve vztahu k užívání drog

strana 3 sociální deviace © Centrum adiktologie 24/5/07

 Základní pojmy

- Sociální normy
- Odchylka od nich
 - Deviace – pozitivní/negativní
- Sociologie vs. deviace
 - Podstatné narušení sociálních norem
 - Zpravidla většími skupinami osob
 - Společensky pocítované negativní důsledky
- Sankce – pozitivní/negativní
- Sociální kontrola – formální/neformální

strana 4 sociální deviace © Centrum adiktologie 24/5/07

 Sociologické definice deviace

1. Normativní přístup (objektivistické paradigma)
 - Absolutizace pojmu sociální normy
 - Normy jsou nutné
 - Jejich význam – jednoznačný
 - Kompletně uspořádané pro všechny možné situace
 - Univerzální a nadčasové
 - Sankcionovány nezávisle na jednotlivcích
2. Relativistický přístup (interpretativní paradigma)
 - Relativizují význam sociálních norem
 - Kulturní a časová proměnlivost hodnocení deviací
 - Deviace – klade na chování veřejnost (publikum)
 - Deviace – fce vnímání a hodnocení určitého chování
 - Deviace – fce sociální kontroly

strana 5 sociální deviace © Centrum adiktologie 24/5/07

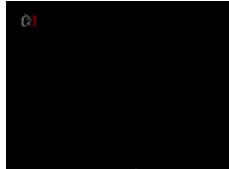

Je důležité, porozumět důvodům, proč lidé užívají drogy? Pokud ano, proč?

strana 6 sociální deviace © Centrum adiktologie 24/5/07

☯️ Proč se snažit porozumět...

- Chceme-li určité formy chování ovlivňovat, měli bychom rozumět důvodům, proč se lidi chovají tak, jak se chovají.

☯️ Proč lidé užívají drogy?

**Dokáží měnit vědomí
a
zprostředkovat rozkoš**

☯️ Lidé užívají drogy odvěků

- Jakmile lidé poznali účinky drog, začali je z řady různých důvodů užívat

☯️ Touha po rozkoši/slasti vrozená

- Změněný stav vědomí – vyhledáván už od dětství – nezávisle na místě původu, kultuře atd.
 - točení dětí dokola
 - lechtání
 - vyhazování do vzduchu
 - kolotoče

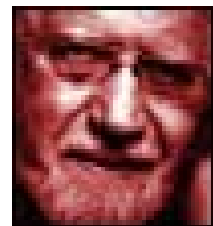

☯️ Napomáhat náboženským praktikám

- Přírodní náboženství – komunikovat s Bohem/Bohy.
- Rastafariáni – marihuana.
- Nejvyšší soud USA povolil sektě používání narkotika [Zpravodajství CTK](#) | 21.2.2006 autor: VM
WASHINGTON 21. února (ČTK) - Nejvyšší soud USA povolil náboženské brazilské sektě O Centro Espirita Beneficente Uniao do Vegetal (Nové Mexiko) používat halucinogenní čaj "ayahuasco" z výtažku z liánovité rostliny jako prostředek pro spojení s Bohem.

☯️ Prozkoumat své vlastní já (self)

- **Alexander Shulgin**
výzkumník - chemik, v r. 1965 znovuobjevil ecstasy (MDMA), zasloužil se o rozšíření lidského výzkumem podloženého poznání o psychoaktivních látkách a jejich užívání.

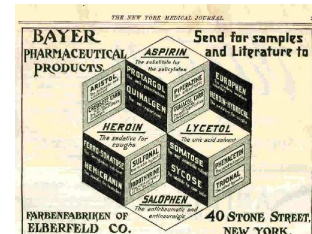
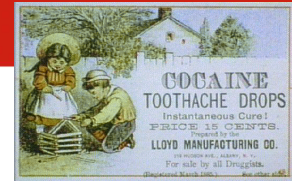
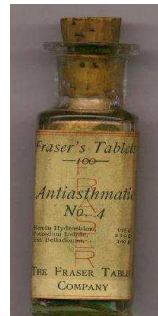
Změnit náladu

Eminem

- bílý hudebník na hip-hopové scéně, již ovlivnil
- písně - výpovědi o užívání drog
- před každým vystoupením si údajně dá půlku tablety ecstasy, aby "se odvázal".

Léčit nemoc

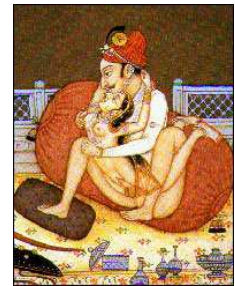
Podpořit a zlepšit sociální interakci

Zlepšit smyslovou zkušenost a rozkoš

Kokain - stimulační droga.

- + v malých dávkách může zvýšit sexuální vzrušení, usnadnit erekci a umocnit prožitek orgasmu.
- ve větších dávkách může ještě podněcovat sexuální touhy, i když snižuje schopnost člověka skutečně „fungovat“ - problémy dosáhnout erekce a orgasmu.

Stimulovat uměleckou kreativitu a výkon

Zlepšit fyzický výkon

- Jihoameričtí indiáni žvýkali listy koky, aby zvládali náročné přesuny a práci ve vysokohorském prostředí.
- Ve sportu se lidé s podporou psychoaktivních látek snaží překonávat hranice lidských možností.
- Bojovníci se v řadě válek, před bojem posilovali zprvu alkoholem, později i syntetickými drogami, aby si dodali odvahy a snížili svoji citlivost vůči bolesti. Drogy jsou v armádách užívány dodnes.

Rebelovat

- drogy - obestřeny tajemstvími, tabu, zákazy – ideální jako prostředek rebelského chování.
- porušovat tabu a „nesmyslné zákony“ - běžná cesta k provokování vládnoucího „establishmentu“.
- děti se rychle naučí, že užíváním zakázaných látek mohou provokovat autorit - rodiče, učitele...
- dospívání - touha prosazovat nezávislost, často odmítáním hodnot diktovaných generací rodičů. I prostřednictvím experimentů s drogami.

strana sociální deviace © Centrum adiktologie 24/5/07

Vyhovět sociálním normám vrstevníků

- „nevyčínat z davu“ vrstevníků.
- dospělí odmítající alkohol – podivní – společenský tlak – dát či nedat si skleničku?
- nelze se pak divit mladým lidem, že začnou kouřit cigarety nebo marihuanu, i když jim jejich účinek není nikterak příjemný, jenom proto, aby se cítili být svými vrstevníky přijati.
- užívat drogy proto, „že je užívá skoro každý“ není příliš dobrý důvod, ale rozhodně k užívání nebo k experimentu významně přispívá.

strana sociální deviace © Centrum adiktologie 24/5/07

Vytvořit si vlastní identitu

- Jednotlivci/ malé skupiny - mohou užívat drogy, aby se mohli cítit výjimeční nebo aby si vytvořili svoji identitu.
- Heroin, Velvet Underground, 1972
*„pomáhá mi to cítit se jako chlap
Když vrazím jehlu do své žíly.“*
- Perfect Day, Lou Reed, Transformer (1972)
*„pomohls mi zapomenout kdo jsem,
zdálo se mi, že jsem někým jiným,
někým dobrým.“*

strana sociální deviace © Centrum adiktologie 24/5/07

Relaxovat

- Většina z nás si občas potřebuje „vymýt mozek“
- Jenom to někdo dělá s alkoholem a jiný použije např. marihuanu nebo ecstasy
- Pravidelné, zpravidla víkendové užívání

strana sociální deviace © Centrum adiktologie 24/5/07

Sociologické teorie užívání drog

- Teorie anomie
- Teorie sociálního učení
- Teorie subkultur
- Teorie naučeného chování
- Teorie kontroly
- Teorie rizik a změny
- Teorie labellingu

strana sociální deviace © Centrum adiktologie 24/5/07

Teorie anomie

- Merton (1938) – **anomie** – nedostatek symetrie (konflikt) mezi kulturní a sociální strukturou – nesoulad mezi kulturně předepsanými cíli (finanční úspěch) a institucionálně povolenými prostředky

	KULTURNĚ PŘEDPSANÉ CÍLE	INSTITUCIONÁLNĚ POVOLENÉ PROSTŘEDKY
KONFORMITA	přijetí	přijetí
DEVIANTNÍ ADAPTACE:		
INOVACE	přijetí	zamítnutí
RITUALISMUS	zamítnutí	přijetí
RETREATISMUS	zamítnutí	zamítnutí
REBELIE	nahrazení	nahrazení

strana sociální deviace © Centrum adiktologie 24/5/07

Teorie sociálního učení

- Bandura (1969) – pozorování – **kopírování nebo napodobování** pozorovaného chování
- Caudil & Marlatt (1975) - modelování – **vliv chování modelů-vzorů**
- Marlatt & Rohsenow (1980, 1981) – kognitivní učení – **dopad očekávání**

Každá forma chování je **trestána** a **odměňována**, což přispívá k tomu, že **je opakováno** nebo **je od něj upuštěno**.

Teorie subkultur

Cohen (1955) – měřítko středních vrstev

- **identifikace** se skupinou/třídou proti jiné (např. chudí proti bohatým)
- „špatné“ **bezúčelné chování** – např. krádež auta pro zážitek z jízdy v něm, ne proto, aby je zloděj vlastnil

Cloward & Ohlin (1960) – struktura rozdílných příležitostí - v různých částech - **město, předměstí, ghetto..** (např. pravděpodobnost, že Rom z Chánova vystudovat VŠ je nepatrná – nemá k tomu tolik příležitostí/ podnětů jako dítě „bílých“ VŠ vzdělaných rodičů)

Miller (1958) – hodnotový systém nižších tříd – nižší třída má **jiný hodnotový systém** než střední třída (např. úspěšný zloděj nebo dealer požívá mezi chudými úcty a vážností)

Teorie naučeného chování 1

kritika teorií subkultur:

- Vysvětlení na makro úrovni nenabízejí teoretické mechanismy pro převedení environmentálních faktorů (prostředí) do individuální motivace;
- Jak ovlivňují sociální podmínky (anomie, třídní nerovnost) individuální chování?

Delikventní/rizikové chování = **naučené**, kdy příležitosti pro učení jsou rozdílně distribuovány podle sociální třídy.

Teorie naučeného chování 2

- Sutherland (1978) - diferenční asociace
 - **interpersonální vysvětlení** – každé chování je **naučené**
 - **sociální disorganizace** (místní podmínky) + **učení**
- Matza (1964) - drift (neukotvenost)
 - **situační vysvětlení** – někteří lidé dělají za určitých okolností určité věci – **aktérova volba je závislá na situaci a okolnostech** (např. 40-60% náctiletých vyzkouší marihuanu, u jejího užívání zůstane jen cca 4% z nich, po 24 roce je jejich počet cca 0,5%)
 - **kapacita jednotlivce modifikovat environmentální vlivy a dělat rozhodnutí ohledně chování** (drift – **vyrůst z páčání trestné činnosti, dělání hloupostí, užívání drog**)

Teorie kontroly

- **Reckless (1961) – teorie osobní kontroly**
 - Osobní **náklonnost** konvenčním institucím a **pozitivní sebepojetí** (self-koncept)
- **Hirschi (1969) - koncept sociální vazby**
 - **sympatie/ náklonnost k druhým** – kognitivně-behaviorální rovina - buď konformní nebo nekonformní chování

Teorie rizik a změny

- Compas (1995) – **rizikové faktory** – k vysvětlení vývojových cest, které vedou ke specifickému problémovému chování.
- **Ukazatel rizika** = podíl mezi **rizikovými vs. protektivními (ochrannými) faktory**
ve 3 širších oblastech:
 - **Environment (prostředí)** – zákony, normy, dostupnost, okolí, disorganizace, chudoba atd.
 - **Jednotlivec** – psychologické dispozice, přístup k užívání drog, dosažené vzdělání, dispozice k nonkonformitě a výlučnosti atd.
 - **Interpersonální vztahy** – s členy rodiny, s vrstevníky atd.

Teorie labellingu

- Přesun zájmu na sociální reakce na deviace
- Sociální reakce na deviantní chování – proměnlivá
- Podstatné – vztahy mezi devianty a těmi, kdo tvoří sociální normy
- Proces deviace – postupná konstrukce deviantní role a identity – zrcadlí konvenční kariéru
- Hlavní role – instituce spoluvytvářející labelling
- Média – polarizace společnosti – podpora stereotypů o deviantech vs. konfrontace s „normalitou“ - senzacechtivost

Typy deviantního chování (Becker 1973)

	Konformní chování	Chování překračující normy
Rozpoznaná deviace	Falešně obviněn	Jasný deviant
Nerozpoznaná deviace	Konformní jedinec	Skrytá deviace

Deviant – ten, komu byla tato nálepka úspěšně aplikována, deviantní chování je to, které tak lidí označili.

Sebenaplňující proctví.

Veřejnost vytváří deviace

- Kitsuse (1962) – sociální deviace – interakční proces, v němž publikum definuje ostatní a reaguje na ně jako na devianty – 3 stadia:
 1. Interpretace určitých druhů chování jako deviantní (kriminální, homosexuální...)
 2. Definování osob, jež se tak chovají
 3. Zacházení s nimi způsobem, který se zdá definujícím jako vhodný

Chybí základ pro tvrzení, že „utlačovaní“ mají větší oprávnění pro své chování, než autority.

Dokázete

- Vysvětlit pojmy sociální deviace, sociální normy, sankce?
- Vysvětlit rozdíly mezi normativním a relativistickým přístupem v sociologii?
- Uvést různé důvody, proč lidé užívají drogy?
- Uvést základní sociologické teorie sociální deviace a uplatnit je ve vztahu k užívání drog?

Literatura

- Munková, G. (2001) Sociální deviace, Karolinum Praha.
- Giddens, A. (2005) Sociologie, Argo Praha.
- Thompson, K. (2004) Klíčové citace v sociologii: Hlavní myslitelé, pojmy a témata. Barrister and Principal.
- Schöenfelt, P. (2004) Feťácká láska, Maťa.
- Burroughs, W. (2001) Feťák, Maťa.

Zadání eseje ke zkoušce

- Seznam témat
- Formální náležitosti:
 - Text bez abstraktu a literatury - 3-5 NS (1 NS 1800 znaků vč. mezer, písmo Arial 11, řádkování 1,5)
 - Struktura textu:
 - Nadpis – abstrakt - klíčová slova – text:
 - Úvod – představení teorie/hypotézy
 - Aplikace teorie/hypotézy v praxi (co to znamená/znamenalo by)
 - Konflikt – argumenty pro a proti teorii/hypotéze
 - Závěr/diskuse – shrnutí poznatků a doporučení, co s tím
 - Literatura – Novák, P. (2001) Jak to vidím já, Portál. V textu: ...bylo zjištěno (Novák, 2001) x doslovná citace: ..."bylo zjištěno" (Novák, 2001, str. 5).